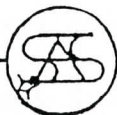


FÓRUM ARCHIVÁROV

Roč. IX č. 2



Február 1998

Archív literatúry a umenia Pamätníka národnej kultúry Matice slovenskej .

Matica slovenská zbierkotvornou činnosťou, ktorú realizovala už od svojho založenia, položila základy terajšieho interdisciplinárneho odborného a výskumného pracoviska - Archívu literatúry a umenia PNK MS. Jeho základnou úlohou je evidovať, skúmať, prednostne získať, spracovávať, ochraňovať a sprístupňovať literárnorukopisné, hudobnorukopisné a fotografické pamiatky i dokumenty z činnosti Matice slovenskej, ktoré sú prameňmi pre poznávanie významných osobností, udalostí a miest slovenskej kultúrnej histórie od najstarších čias po súčasnosť. Akviruje súbory jednotiek, či jednotliviny v podobe autografov a fotografií, ktoré majú priamy súvis s tvorbou v širšom chápaní a ktoré dokumentujú vývin Slovákov a Slovenska, najmä v oblasti jeho kultúrnych úsilí a snáh, zvlášť v literatúre a umení. Rieši odbornoteoretické literárnoarchívne a

hudobnoarchívne problémy, organizuje vedecké a odborné podujatia venované významným osobnostiam zo slovenského literárneho a hudobného života a výsledky výskumu publikuje, najmä vo vedeckých zborníkoch, v pramenných vydaniach a súpisoch inventárov fondov.

Archív literatúry a umenia PNK MS vlastní v súčasnosti vyše 2.300.000 archívnych jednotiek, ktoré predstavujú mimoriadne cenný národný kultúrny majetok a jeho význam nemožno finančne vyčísliť.

Relatívne najpočetnejšiu skupinu zbierok tvoria písomnosti z činnosti Matice slovenskej, ktoré dokumentujú mnohostrannú činnosť Matice slovenskej od jej vzniku až po súčasnosť. Okrem fondov spisových ročníkov zahŕňa i priora od roku 1857 a postpiora do roku 1912 a samostatné fondy z jednotlivých aktivít, ktoré tvorili súčasť matičnej činnosti /miestne odbory MS, ÚSOD,

Slovenská liga a pod./ V týchto zbierkach si zasluhuje pozornosť pamiatka prvoradého významu - Originál Stanov Matice slovenskej, ktorý sa skladá z textovej časti a obalu. Text stanov má vročené 1862 a je napísaný súbežne vedľa seba v jazyku slovenskom a maďarskom, ktorý pripravili členovia dočasného výboru. Dvaja evanjelici - Ján Francisci, Viliam Paulíny-Tóth a dvaja katolíci Ján Gottčár a Ján Palárik. Obal stanov s vročením 1863 vyšívala podľa návrhu slovenského maliara, sochára, prírodovedca a priekopníka dagerotypie Jozefa Božetecha Klemensa Anna Amália Francisciová, manželka Jána Francisciho. K stanovám je pripojená potvrdzovacia klauzula Uhorskej miestodržiteľskej rady z 31.mája 1863, ako aj vyhlásenie Gustáva Izáka zo 16. novembra 1918 o získaní týchto stanov z archívu spolku FEMKE v Nitre. Výšivka Cyrilometodský kríž na troch vrchoch znázorňuje skutočnosť, že Matica vznikla na tisíc výročie príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu, spolupatričnosť Slovanov pripomína názov stanov napísaný v latinke a cyrilike. Ďalším dokumentom sú zbieracie hárky - Knižtička na grajciarové zbierky na Dom Matice slovenskej, vzácné sú dokumenty o spolupráci Matice slovenskej so slovanskými spolkami, cenné sú i zápisnice z výborových zasadnutí, valných

zhromaždení z rokov 1919-1954, zo zasadnutí Správy Matice slovenskej, či zakladajúca listina novej budovy Matice z roku 1963 i ďalšie dokumenty.

Početnú prevahu v zbierkovom fonde majú zbierky literárnych rukopisov a pozostalostí slovenských spisovateľov i národných dejateľov a množstvo jednotlivín - rukopisov literárnych diel a dokumentárneho materiálu k dejinám jazyka, vedy, literatúry a kultúry od druhej polovice 11. storočia po súčasnosť. Tento druh zbierok obsahuje vyše 800.000 archívnych pamiatok. Medzi najstaršie pamiatky patria Hlaholské listy hlohovské na pergamene z konca 13. resp. zo začiatku 14. storočia, ktorých vek určil prof. Alojz Miškovič na základe dlhodobej paleografickej a textologickej analýzy, Cyrilské listy zo 16. storočia, latinské stredoveké kódexy z 15. storočia s farebnou výzdobou, najmä iniciálok /Stredoveké latinské legendy o sv. Prokopovi, sv. Václavovi a sv. Vítovi, Pasionál/, ale i figurálnymi farebnými ilustráciami /Kronika Jána z Utino/, i s krásnou kovovou väzbou /Hodinky/. Z početných zlomkov kódexov, ktoré boli použité do väzieb tlačených kníh, je najstaršie pergamenové fólio s pomenovaním Gregor Veľký z druhej polovice 11. storočia a fólio pergamenu Antifonár z druhej polovice 12. storočia.

Do tejto skupiny zaradujeme i zlomok kódezu s názvom Veršované desatoro z roku 1532, písané na papieri silnou slovakizovanou češtinou. Skladba je stredovekou duchovnou piesňou a slúžila na bohoslužobné účely. Pre jazykovedný výskum má veľký význam rukopisný preklad Komenského diela *Janua linguae latinae ... do slovenčiny* od Františka Buřovského, rodáka z Turca, z roku 1666, ako aj ďalšie pamiatky z neskoršieho obdobia /kázne Imricha Terchoviča, P.P.Bajana/ a majetkoprávne dokumenty. Pozornosť si zasluhujú i ďalšie pamiatky: obsahly latinský denník J.Bucholtza ml. z rokov 1709 - 1737, topograficky a kultúrnohistoricky veľmi cenný dokument k vývoju Slovenska od Mateja Bela *Notitia Comitatus Posoniensis ...*, významná pamiatka didaktickej poézie Gavlovičova *Valaská škola mravův stodola* z roku 1755 a *Škola kresťanská* z roku 1758, najstarší slovenský spoločenský spevník Dionýza Kubíka z roku 1791 a *Pamätník Bohuslava Tablica* z roku 1789 s najväčejším zápisom od Fridricha Schillera. Najviac je v zbierkach zastúpené 19. storočie. Sú tu jedinečné autografy slovanských eposov Jána Hollého, ktorými sa kládli základy nášho básnictva, korešpondencia Jána Kollára, Karola Kuzmányho, Jána Chalupku a ďalších. Z najvýznamnejších štúrovských osobností, ktorých autografy

tvoria súčasť archívnych zbierok pripomíname: Literárnu pozostalosť Andreja Sládkoviča, v ktorej sa nachádzajú básnické skladby *Detvan* a *Marína*, autografy poézie *Janka Kráľa*, autograf epochálnej skladby *Sama Chalupku Morho!*, *Spevy Jána Bottu*, autograf jednej z prvých básní v slovenčine z júna 1843 od kodifikátora *Ludovíta Štúra*, ktorá sa dostala do Matice v rukopisnej pozostalosti *Petra Kellnera-Hostinského*, listár bratislavských štúrovcov, rukopisné materiály Jána Francisciho, *Jozefa Miloslava Hurbana*, *Sama Bohdana Hroboňa*, *Janka Kalinčiaka*, *Míchala Miloslava Hodžu*, *Viliama Paulinyho-Tótha* a i. S materiálmi Paulinyovskej rodiny sa pravdepodobne do zbierok archívu dostal aj doteraz jediný zachovaný autograf *Šařarikovej poézie - báseň Jena* z roku 1816 a vzácny najstarší zápis hymnickej piesne *Nad Tatrou sa blýska* z roku 1844 od *Janka Matúšku*, ktorú *Viliam Pauliny-Tóth* zapísal pod názvom *Prešporský Slowáci ...* V rukopisných pozostalostiach osobností tohto obdobia i v jednotlivinách sú bohaté materiály týkajúce sa revolučných meruósmych rokov, *Memorandového zhromaždenia* a *prednatičných aktivít slovenského kultúrno-spoločenského snaženia*. Obdobie realizmu je v zbierkach zastúpené rukopisnou pozostalosťou *Martina*

Kukučína s jeho stenografickými zápismi a tvorbou. Vzácné materiály sa nachádzajú v rukopisných pozostalostiach Jozefa Gregora-Tajovského, Svetozára Hurbana-Vajanského, Pavla Országha-Hviezdoslava, Terézie Vansovej, Timravy, Eleny Maróthy-Šoltésovej, Jozefa Maliaka a ďalších. Rozsiahla je pozostalosť Jozefa Škultétyho, ako aj Mudroňovsko-Halašovský fond, v ktorých sa nachádzajú veľmi vzácne materiály dokumentujúce kultúrno-spoločenské dianie na Slovensku tohto obdobia. V pozostalosti Dušana Makovického, lekára, priateľa L.N.Tolstého, sú zaujímavé materiály z obdobia pôsobenia Makovického v Jasnej Poľane. Literárnu modernu zastupuje v zbierkach najmä rukopisná pozostalosť Ivana Krasku a Vladimíra Roya, z medzivojnového obdobia sú tu bohaté literárne pozostalosti básnikov, spisovateľov: Martina Rázusa, Emila Boleslava Lukáča, Jána Smreka, Júliusa Barča-Ivana, Ivana Stožolu, Štefana Kréméryho, Jozefa Cigera-Hronského, Valentína Beniaka, Jozefa Tida Gašpara, Stanislava Mečiara, Ela Šándora, Mikuláša Gaceka, z katolíckej moderny Rudolfa Dilonga, Pavla Gašparoviča Hilbinu, Jána Haranta, po roku 1945 - Rudolfa Jašíka, Andreja Mráza, Thea Herkeľa Florina, Antona Augustína Baníka, Alexyovcov, Gašparíkovcov a ďalšie. Z najnovších

fondov, ktoré archív získal v posledných rokoch spomenieme: Jozefa Ambruša, Rudolfa Morica, Fraňa Štefunku, Štefana A.Brezányho, Andreja Lettricha, zo zahraničia Jozefa Lettricha, Andreja Žarnova, Štefana Polakoviča. Z neslovacikálnych materiálov, ktoré archív opatruje možno spomenúť: Arabský korán z prvej polovice 18. storočia v koženej väzbe s kaligrafickým písmom a bohatou ornamentikou a 23 listov nemeckého prírodovedca Alexandra Humboldta.

Významnou súčasťou zbierok Archívu literatúry a umenia sú hudobné pamiatky, ktoré svojim počtom presahujú 180.000 archívnych jednotiek. V rámci fondov a značnej časti jednotlivín sa nachádzajú rukopisné záznamy ľudových piesní a umelej hudby, písomné pozostalosti skladateľov, interpretov, muzikológov, ako aj inštitúcií, spolkov a spevokolov. Mimoriadne bohatá je zbierka ľudových piesní, ktorá obsahuje vyše 100.000 inventovaných zápisov z územia Slovenska i z enkláv slovenského obyvateľstva v zahraničí od rôznych zberateľov, ktorej súčasťou sú i nahrávky slovenských ľudových piesní na fonografických valcoch od Bélu Bartóka. Archív vlastní i bohatú zbierku pamiatok slovenskej i európskej hudby pestovanej na našom území v rôznych historických obdobiach. V prevažnej miere ide o

pamiatky 18. - 19. storočia, ojedinele sa vyskytujúce i pramene z konca 15., 16. a 17. storočia - Georgius Aiblinger: Lamentationes Jheremiae Prophetae ... 1594, pergamenový kódex v gotickej notácii. Veľmi cenné sú autografy diel a zborníkov z 18. storočia od Edmunda Paschu, P. Paulína Bajana, Pantaleona Roškovského, Gaudentia Dettelbacha, Juraja Zruneka - predstaviteľov hudobného baroka na Slovensku. Obdobie baroka a klasicizmu reprezentujú početné hudobné pamiatky sakrálnej a svetskej hudby, ktoré prinášajú tvorbu domácich i európskych skladateľov, hudobnoteoretické a hudobnopedagogické diela, kancionály, zborníky organistov a mestských hudobníkov. S prostredím šľachty a meštianstva sa spájajú vzácne pamiatky inštrumentálnej hudby, dokumentujúce dobový tanečný a piesňový repertoár: Zbierka piesní a tancov Anny Szirmayovej-Keczerovej z roku 1730, Uhrovská zbierka tancov z roku 1742. Významnú súčasť fondov a jednotlivín tvoria hudobné rukopisy diel skladateľov podieľajúcich sa na formovaní základov slovenskej národnej hudby v 19. a 20. storočí - Blažeja Bullu, Štefana Fajnoru, Miloslava Francisciho a predovšetkým Jána Levoslava Bellu, prvého slovenského autora opery Kováč Wieland. Hudobný život na Slovensku v minulosti dokumentujú pozostalosti a

archívne fondy hudobných vedcov, zberateľov, spevokolov a inštitúcií /Archív martinského Slovenského spevokolu, Hudobného odboru MS, Zväzu slovenských speváckych zborov a iných spolkov/.

Súčasťou zbierok Archívu literatúry a umenia sú fotografie, ktorých sa doteraz zozbieralo vyše 170.000. Predstavujú najväčšiu zbierku fotografií zo slovenskej kultúry, z veľkého časového obdobia od dagerotypii a sklenených negatívov až po súčasné fotografie. Najväčšiu časť fotografickej zbierky tvoria fotografie osobností slovenských spisovateľov, organizátorov slovenského kultúrneho života, knihovníkov, vedcov, hudobníkov, výtvarníkov, architektov, predstaviteľov verejného života, českých a svetových klasikov, najmä vo vzťahu k slovenským spisovateľom a dejateľom, vynikajúcich predstaviteľov zahraničného kultúrneho života. Fotografie zobrazujú život a dielo osobností. Druhou najpočetnejšou skupinou sú obrazové dokumenty, ktoré zachytávajú významné miesta a udalosti z minulosti slovenského kultúrneho života. Sem patria pohľady na mestá, pamätné budovy, spolky a pod. Cennou a unikátnou je zbierka nátlakov rytín slovenských a európskych miest. Bohatú zbierku tvoria fotografie, ktoré dokumentujú činnosť Matice slovenskej od jej založenia až po súčasnosť. Súčasť fotografických zbierok

tvorí skupina fotografií viažúca sa k dejinám ochotníckeho divadla. Za najväzššie obrazové dokumenty pokladáme dagerotypie, o rozšírenie ktorých sa zaslúžil Jozef Božetech Klemens. Zo šiestich dagerotypií je unikátnou dagerotypia Slovenského vyslanectva u panovníka v Olomouci - 20.3.1849, na ktorej je zachovaný jediný verný obraz Ľudovíta Štúra s členmi vyslanectva. Cenná je i dagerotypia, na ktorej je zobrazený Svetozár Hurban - Vajanský v detskom veku so svojou matkou Annou Hurbanovou, rodenou Jurkovičovou, a dagerotypia Samuela Jurkoviča, zakladateľa slovenského družstevníctva. Pre slovenské dejiny a pre dejiny Martina je veľmi vzácna litografia - Národné zhromaždenie v Martine 6. júna 1861. Memorandumové zhromaždenie fotografoval František Koutník a roku 1864 vyhotovil z nej 100 litografií, ktorá predstavuje jedinečný, neopakovateľný historický dokument zjednotenia slovenského národa. Ako jeden z cenných unikátov uchovávané album nitrianskych krojov od Gustava Lögera, ktorý zachytáva krojovú rozmanitosť Nitrianskej stolice v 60-tych rokoch minulého storočia. Bohatá je zbierka fotografií Karola Plicku z rokov 1924-1936, ktoré zobrazujú slovenskú prírodu, kraj, architektúru, výtvarné pamiatky a slovenského človeka v tomto

období. Počtom rozsiahly a obsahovo cenný je i fotografický fond Pavla Socháňa, ktorý nám podobizňami sprítomňuje slovenské osobnosti /Svetozár Hurban-Vajanský, Michal Miloslav Hodža, Ida Hurbanová a i./, ale aj dokumentuje život slovenského ľudu okolo roku 1900.

Fotodokumentačná zbierka je i bohatým pramenným materiálom pre dejiny slovenskej fotografie. Zachytáva tvorbu slovenských fotografov od vzniku fotografie až po súčasnosť.

Uvedené pamiatky sú len časťou z nesmierného bohatstva zbierkového fondu archívu. Kontinuitu v budovaní archívnych zbierok zabezpečujeme sústavným získavaním autografických a obrazových pamiatok od osobností slovenskej národnej kultúry, dedičov, ale i od zberateľov v celej šírke ich dnuhovosti.

Zbierkotvorná činnosť je základným pilierom a východiskovým potenciálom pre ďalšie následné činnosti archívu, bez ktorých by predovšetkým literárna a hudobná história stagnovala.

Literárna pozostalosť, resp. fond predstavuje v archíve súbor archívnych jednotiek, ktorý obsahuje písomné a fotografické dokumenty, ktoré vznikli na základe literárnej činnosti /vedeckej, umeleckej, všeobecno-kultúrnej/ tej-ktorej osobnosti. Obsahuje spravidla tzv. rodinné a osobné doklady: rodné a krstné listy,

vysvedčenia, úradné listiny, majetkoprávne doklady, autorské zmluvy a i. Za najcenejšiu časť pozostalosti pokladáme korešpondenciu prijatú, odoslanú, prípadne cudziu, ktorá je neoceniteľnou studnicou poznania pri detailnej analýze literárnej činnosti a charakteru osobnosti. Ďalšou významnou časťou fondu z hľadiska textologického a edičného sú autografy, resp. strojopisy so stopami účasti autora, či už vydaných alebo nevydaných prác, prípravné práce na rôznych dielach, fragmenty prác, výpisy, náčrty, demulky, zápisníky, výstrižkový materiál týkajúci sa osobnosti fondu, alebo viažúci sa k jeho dielu. Dôležitou časťou pozostalosti sú aj súbory cudzej korešpondencie a rukopisov, ktoré nájdeme takmer v každej významnej pozostalosti. Sú to diela, ktoré im boli odovzdané na posúdenie, resp. do tlače, ak osobnosti boli redaktormi, alebo sa zaoberali literárnou kritikou.

Pre literárnohistorické a akékoľvek kultúrnohistorické bádanie má cenu aj zbierka drobnejších celkov - jednotlivín, ktoré sú vo väčšine prípadov predmetom zberateľských záujmov.

Súčasťou literárnej pozostalosti je teda všetko, čo podáva svedectvo o živote a diele osobnosti a doplna okolností, ktoré umožňujú zaradenie osobnosti v danom období, upresňuje biografické a bibliografické údaje, charakterizuje

dôležité udalosti alebo situácie v jeho živote a atmosféru, ktorá ho formovala.

Krátkym exkurzom do typológie pozostalosti sme chceli podčiarknuť špecifickosť nášho zbierkového záberu a s tým i súvisiace odlišnosti, ktoré sa prejavujú najmä v spracúvaní, pri ktorom dávame prednosť literárnohistorickým hľadiskám pred formálnymi archívnymi hľadiskami.

V procese dlhodobého pôsobenia v akvizícnej činnosti sa vymedzila špecifikácia zbierkotvornej činnosti, ktorú skvalitňujeme a venujeme zvýšenú pozornosť získavaniu slovacikálnych fondov zo zahraničia, ktoré je determinované personálnymi a finančnými prostriedkami.

Problematika akvizície slovacikálnych zahraničných fondov je v mnohých aspektoch zhodná s problematikou akvizície na Slovensku, ale má aj svoje špecifiká. Existujú rôzne podoby literárnej pozostalosti s veľmi odlišnou skladbou. O jej podobe mnohokrát rozhodujú príbuzní, resp. dedičia, ktorých vzťah k písomnostiam sa prejavuje ako k rodinným pamiatkam, alebo ako k majetku, ktorý podceňujú, alebo preceňujú. V horšom prípade dedičia nie sú spáti so Slovenskom a nemajú k písomnostiam vzťah.

Keď zoberieme do úvahy uznanie alebo neuznanie osobnosti a jeho diela počas života, musíme konštatovať, že o objektívnom ocenení osobnosti sa rozhoduje až po dlhšom časovom odstupe, teda v čase, keď literárna pozostalosť bola už rozobraná pozostalými, alebo čitateľmi, bádateľmi, resp. zničená z rôznych dôvodov. Rekonštrukcia takýchto pozostalostí je veľmi náročná a ich kompletizácia si vyžaduje dlhoročné mimoriadne úsilie. Nikdy však nebudeme mať dôkaz o tom, že pozostalosť je definitívne uzatvorená. Vždy sa môžu objaviť ďalšie písomnosti, ktoré pozostalosť obohatia. Kvalitné a rýchle utriedenie pozostalostí je podmienené správnou identifikáciou problematických dokumentov. V záujme poskytovania dôveryhodnej, podrobnej a kritickej informácie o obsahu jednotlivých pamiatok, by mal pôvodca fondu /majiteľ/ pred jeho odovzdaním do archívu vykonať presnejší popis dokumentu /identifikovať osobnosti a udalosti na fotografiách, pisateľov korešpondencie, datovanie, skompletizovať fragmentárne autografy a pod./ Žiaľ, je to len naším želaním.

V akvizičnej politike je dôležité nadväzovať osobné kontakty s osobnosťami, či dedičmi, ktoré musia byť na profesionálnej úrovni spojené s určitou dávkou diplomacie a psychológie. V

súčasnnej dobe bude potrebné čeliť nebezpečeniu rozptýlenia písomností medzi súkromných zberateľov, a tým znížiť možnosť ich náhodného zničenia. Musíme utvrdiť dôveru tých, ktorých dokumenty opatrujeme a obnoviť dôveru tých, ktorých dokumenty opatrujeme a obnoviť dôveru majiteľov, ktorí z rôznych dôvodov odmietajú zveriť písomnosti archívu, presvedčiť ich, že naše fondy sa nebudujú pre jednu alebo dve generácie, ale že musíme počítat' i s ďalekou historickou perspektívou. Nemôžeme totiž ani zd'aleka predvídať, ktorými smermi sa bude uberať a akými metódami budú bádatelia pracovať v budúcnosti. Čo sa nám dnes zdanlivo zdá druhoradé, v budúcnosti môže byť veľmi dôležité. A preto aj skartácia v tomto smere musí byť nadmieru opatrná.

Pri získavaní literárnych pozostalostí v neposlednej miere zohrávajú úlohu aj finančné možnosti na nákup a vycestovanie za materiálmi. Pri našich skromných personálnych a finančných prostriedkoch, nemožno hovoriť o projekte systematickej akvizície v domácom a zahraničnom zábere, ale len o čiastočných strategických zámeroch.

Avšak aj sebalepšíe projekty, či perspektívne zámery budú determinované vyššie uvedenými možnosťami a v neposlednej miere profesionálnosťou dôveryhodných a oddaných archivárov,

ktorých bude spájať veľké poslanie -

záchrana písomného kultúrneho dedičstva.

Terézia Kaššayová

Oddelenie listinných dokumentov Archívu Slovenskej televízie

Organizačnou súčasťou Archívu Slovenskej televízie je Oddelenie listinných dokumentov so štyrmi referátmi:

- referát spisový /Ústredná spisovňa a Spisový archív/

- referát scenárov

- referát notových materiálov

- referát fototéky.

V Oddelení listinných dokumentov sa odborné spracovávajú, uchovávajú a prístupujú písomné záznamy, ktoré vznikli z činnosti Slovenskej televízie. Hlavnou úlohou tohto oddelenia je všestranná starostlivosť o archívne záznamy písomného charakteru, ktoré slúžia najmä potrebám Slovenskej televízie, ale aj k študijným účelom kultúrnych, vedeckých a iných inštitúcií.

V krátkosti o jednotlivých referátoch.

- Súčasťou spisového referátu je ústredná spisovňa, ktorá má v rozsahu svojej pôsobnosti metodický dohľad nad spisovou službou v STV. V rámci predarchívnej starostlivosti spolupracuje s útvarovými

registrátormi jednotlivých organizačných zložiek, z ktorých preberá písomnosti. Vzhľadom na zmeny v organizačnej štruktúre STV a s tým súvisiacou redizlokáciou, zrušovaním a zlučovaním niektorých organizačných zložiek, prichádza v posledných piatich rokoch k enormnému odovzdávaniu písomností do ÚS, k čomu adekvátne nezodpovedajú úložné priestory. Spisový archív má cca 71.000 archívnych jednotiek uložených v archívnych krabiciach. Ani depozit archívnych materiálov zďaleka nezodpovedá vhodným priestorovým a moderným materiálno-technickým parametrom. V rámci postupných racionalizačných opatrení klesol počet pracovníkov na tomto úseku zo štyroch na jednu, ktorá je zároveň vedúcou oddelenia. Spisový archív je stále „popoluškou“ v rámci Archívu Slovenskej televízie.

V ostatných troch referátoch Oddelenia listinných dokumentov sa archívne

materiály spracovávajú v automatizovanom informačnom systéme /ďalej AIS/- scenáre od roku 1985, notové materiály a fotomateriály od roku 1993.

- **Referát scenárov** archivuje autorské rukopisy scenárov, námety a programové texty a sprístupňuje ich pre programové potreby STV a študijné účely. Fond referátu scenárov má 89.820 textov, ktoré sú všetky spracované v príslušnej databáze AIS. V tomto referáte pracuje jedna pracovníčka.
- **Referát notových materiálov** archivuje všetky druhy hudobnín /partitúry, klavírne výťahy, vreckové partitúry, zborníky a pod./, ktoré sprístupňuje pre nahrávanie orchestrov, zborov, súborov, sólistov, pre študijné potreby hudobných vedcov, dramaturgov, režisérov a dirigentov, ktorí sa podieľajú na výrobe programov v STV. Fond referátu notových materiálov má 13.079 ks archívnych materiálov v hodnote 17 miliónov 383.858,- Sk. /v príslušnej databáze AIS je spracovaných 10.608 archívnych jednotiek/. V tomto referáte pracuje jedna pracovníčka.
- **Referát fototéky** archivuje fotografie, negatívy a diapozitívy a sprístupňuje tento obrazový materiál pre programovú

činnosť STV. Fond fototéky má 110.403 fotografií /v príslušnej databáze AIS je spracovaných 13.524/, 12.020 negatívov a 5.746 diapozitívov /archívne negatívy a diapozitívy sú už všetky spracované v databáze fototéky/. Aj v tomto referáte pracuje jedna pracovníčka.

V Oddelení listinných dokumentov Archívu Slovenskej televízie pracujú v súčasnosti štyri pracovníčky. Vedúca oddelenia je zároveň jedinou pracovníčkou ústrednej spisovne a spisového archívu. Pracovníčka v referáte scenárov zastáva aj pracovnú pozíciu ekonómky odboru.

V roku 1996 bol vedením Slovenskej televízie schválený materiál „Modernizácia Archívu STV“, na základe ktorého sa už začal riešiť dlhoročný problém nevhodného uloženia filmových záznamov vo Filmotéke, vybudovaním moderných, všetkým parametrom zodpovedajúcich priestorov so špičkovou úložnou technológiou. Musíme len dúfať, že aj Oddeleniu listinných dokumentov /najmä ústrednej spisovni a spisovému archívu/ sa dostane taktiež primeranej pozornosti, čo sa odzrkadlí v personálnom posilnení, ako aj v technologicko-materiálnom vybudovaní úložných priestorov na zodpovedajúcej úrovni dnešnej doby.

Ludmila Rázgová



Zo sveta

Naši archivári opäť v Ríme

Na jeseň minulého roku bol naplánovaný podľa dlhodobého výskumného plánu ďalší študijný pobyt slovenských archivárov v cirkevných archívoch Ríma a Vatikánu. Ceste síce predchádzali rôzne problémy, predovšetkým finančné, ale vďaka vedeniu Odboru archivníctva a spisovej služby MV SR, ako aj pochopeniu vedúcich na okresných úradoch sa mesačný výskum v Ríme stal pre štvorčlennú skupinu našich archivárov realitou.

Členovia pracovného tímu sa tentoraz sústredili na štúdium archívnych fondov Kongregácie pre šírenie viery /Congregatio de propaganda fide/ na Španielskom námestí v Ríme. Výskum v archíve tejto inštitúcie, ktorého prefektom je Slovák, pán kardinál Jozef Tomko, bol otvorený na jeseň roku 1996.

Už po počiatkových sondách do fondov archívu Kongregácie bolo jasné, že bohatý archívny materiál obsahuje dôležité

dokumenty, viažúce sa na obdobie reformácie a rekatolizácie na území Slovenska.

Naši archivári venovali pozornosť predovšetkým štúdiu fondov, v ktorých sa podľa predchádzajúceho štúdia mohli nájsť slovaciká. V týchto súvislostiach môžeme hovoriť o dôležitosti niekoľkých fondov tohto archívu. Pre poznanie prameňov všeobecnej povahy je dôležitý fond Acta Sacrae Congregationis /Acta/. Jeho 345 zväzkov z rokov 1622-1892 obsahuje zápisy z pravidelných rokovaní celej Kongregácie, kde boli prejednávané prostredníctvom kardinála alebo sekretára predkladané záležitosti takmer zo všetkých kútov sveta.

Ako podklady rozhodnutí generálnych kongregácií slúžili originály písomností - listy biskupov a misionárov, správy pápežských nunciiov a legátov, písomností zo synod, z apoštolských vizitácií a mnohé iné. Tieto písomnosti

obsahuje 1044 zväzkov fondu Scrittura originali riferite nelle congregazioni generali /Originálne písomnosti prejednávane na Generálnych kongregáciách/ z rokov 1622 - 1892. Z hľadiska dôležitosti je tento fond pre výskum prameňov k obdobiu reformácie a rekatolizácie na území Slovenska, dá sa povedať, kľúčový. Originály písomnosti /v latinčine a taliančine/, zväčša listy misionárov vyslaných priamo Kongregáciou pre šírenie viery, formou správ vykresľujú veľmi plasticky situáciu v meste či regióne ich pôsobenie nielen z hľadiska cirkevného a náboženského života, ale aj z hľadiska spoločenského a politického. Z obdobia 2.pol.17.storočia sa nachádza vo fonde veľa dokumentov z východoslovenského regiónu.

Praneno tej istej povahy zo 17. a počiatku 18. storočia sa nachádzajú aj v ďalších dvoch fondoch Archívu Kongregácie /fond Congregazioni particolari a fond Scrittura riferite nei Congressi/. Predovšetkým posledný fond je z hľadiska našich záujmov pozoruhodný. Niektoré jeho písomnosti zachytávajú každodenný život na misijných územiach paulínov, minoritov a jezuitov na východnom Slovensku a na Orave. Len z

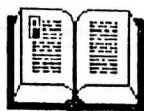
troch zväzkov tohto fondu získal dr. Dubovský 185 obširných registov o dokumentoch týkajúcich sa obdobia rekatolizácie na území Slovenska /Trebíšov, Vranov, Stropkov, Košice, Levoča, okolie Oravského Podzámku, atď./ Veľmi zaujímavé údaje získala v tomto fonde aj dr. M.Melníková a Mgr. Morišová.

Bohaté možnosti štúdia prameňov k danej problematike sa rysujú naďalej aj vo fondoch Tajného archívu vo Vatikáne /napr. písomnosti Nemeckej nunciatúry - Nunziatura di Germania/, ale aj v archívoch početných reholí. Naši archivári si doteraz „vyskúšali“ štúdium v archíve dominikánov, piaristov a v Archíve Spoločnosti Ježišovej v Ríme /Archivum Romanum Societatis Jesu-ARSI/.

Minuloročné študijné výsledky odborníkov zo slovenských archívov potvrdili opäť nevyhnutnosť kontinuity výskumu v cirkevných archívoch Ríma a Vatikánu aj v nasledujúcom období a sľubujú skorý vznik hmatateľných výsledkov tohto výskumu.

Dúfame, že aj na budúce niektoré archivárske cesty budú opäť viesť do Ríma.

PhDr. Milena Ostroľucká



KNIŽNÉ NOVINKY

FRIMMOVÁ, E.: Daniel Basilius (1585 - 1628). Život a dielo. VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1997, 176 s.

Kniha je venovaná predstaviteľovi staršej slovenskej kultúrnej a najmä literárnej histórie, učencovi, básnikovi, univerzitnému profesorovi, humanistovi, plodnému v mnohých vedných disciplínach, rodákovi z Nemeckej (dnes Partizánskej) Lupče, Danielovi Basiliovi.

Prvá z troch kapitol knihy je exkurzom do obdobia humanizmu a renesancie na území dnešného Slovenska a zároveň oboznamuje s kultúro - spoločenským prostredím a spoločensko - hospodárskymi pomermi na prelome 16. a 17. storočia v Čechách - teda v období, do ktorého spadá život a dielo Daniela Basilia. Druhá kapitola čitateľa oboznamuje so zaujímavými Basiliovími konštatovaniami, úvahami a postrehmi, vybratými z jeho dizertácií a dišpút v oblasti práva, medicíny, biológie, psychológie, matematiky, fyziky, astronómie, astrológie a gramatiky, ktoré

dokazujú Basiliovo rozhlád a erudovanosť v danej vednej disciplíne, jeho prínos pre ňu, ktoré autorka prezentuje na pozadí stručného vývoja tej ktorej vednej disciplíny a úrovne, ktorú dosiahla v období učencovho pôsobenia. Množstvo poznatkov o neživej prírode, svoje astronomické a vôbec polyhistorické vzdelanie Basilius využil pri tvorbe kalendárov, minúcií a efemeríd, ktoré sú prezentované v obrazovej časti knihy. Práca je obohatená ukážkami latinskej poézie Basilia v origináli a paralelnom slovenskom preklade. Nechýba ani rozbor štýlu, obsahu a formy jeho poetického, ale aj prozaického diela. Osobnosť učenca pomáhajú dokresliť názory na Basilia z pera jeho súčasníkov a neskorších bádateľov, a to nielen jeho zástancov, ale aj odporcov. Práca je doplnená bibliografiou Basiliovoho diela, učencovým kalendáriom, menným indexom a obrazovou prílohou.

Katarína Burkovská

MARSINA, R.: *Legény stredovekého Slovenska. Ideály stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov*. Rak, Budmerice 1997, 412 s.

Knižný trh v predvianočnom období obohatil druhý zväzok edície *Pramene* vydavateľstva historickej literatúry Rak, ktorý po prvý raz v slovenskom preklade prináša výber z najvýznamnejších stredovekých uhorských legiend, ktoré sa bytostne dotýkajú aj dejín Slovenska. Dielo bolo vydané v podobnej nadštandardnej typografickej úprave ako *Kroniky stredovekého Slovenska* a obsahuje jedenásť textov: Knihu mravných ponaučení sv. Štefana kráľa kráľovičovi Imrichovi, Život svätých pustovníkov Svorada vyznávača a Benedikta mučenika, Väčšiu legendu sv. Štefana kráľa, Menšiu legendu sv. Štefana kráľa, Legendu o vojvodovi sv. Imrichovi, Legendu o sv. Gerardovi biskupovi, Legendu o sv. Štefanovi kráľovi napsanú biskupom Hartvikom, Život uhorského kráľa sv. Ladislava, O živote aj

zázrakoch sv. Alžbety a Život blahoslavenej Margity Uhorskej. K uvedeným legendám je pripojený preklad rehoľných predpisov pre mnášky rehole sv. Damiána. Súčasťou každej kapitoly je historický úvod, ktorý príslušnú legendu zaraďuje do historického a literárneho kontextu a uvádza najdôležitejšie zachovania legendy a jej edície. Knihu doplnia rozsiahly poznámkový aparát. Týmto vydavateľským počínom sa neoceniteľná pomôcka pre poznanie duchovného života stredovekých ľudí dostáva do rúk predovšetkým laickej verejnosti, ale dozaista po nej radi siahnu aj profesionálni historici, ktorí boli doteraz nútení pracovať s pôvodnými latinskými textami alebo ich prekladmi do cudzích jazykov.

- gr -

Heraldika na Slovensku. Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej 1997, s.260.

Keďže v 90. rokoch zaznamenalo genealogicko-heraldické bádanie a rozvoj týchto vedných disciplín renesanciu, 5. - 7. septembra 1996 sa uskutočnilo v Trenčíne heraldické sympóziu, ktorého výsledky

prináša práve tento zborník prác. 30 príspevkov našich a českých popredných heraldikov vovedie čitateľa do problematiky genealogicko-heraldického bádania na Slovensku a v Čechách.

Nachádzajú sa tu príspevky, ktoré hodnotia vývoj a stav heraldiky /J. Novák - Heraldika na Slovensku, L. Sokolovský - Erb ako predmet a zdroj historického poznania, L. Vrteľ - Heraldická komisia MV SR, Z. Alexy - Prezentácia slovenskej heraldiky a supralibros na Slovensku, I. Gosiorovský - K vývoju slovenskej vojenskej symboliky, M. Juricová - Erby na poštových známkach, Z. Alexy - Slovenská známková tvorba s heraldickou tematikou z pohľadu výtvarníka, V. Rábik - Symbolika kríža v heraldickom užití, A. Fančovičová - Fantastické bytosti a vybájené zvieratá v heraldike, P. Turay - Aktuálne problémy praktickej sfragistiky, L. Vrteľ - Živá Heraldika, K. Müller - Současná komunální heraldická tvorba v České republice, V. Markl - České obecní znaky a hornická symbolika, L. Gottfried - Využití textových databází v heraldice a sfragistice/ a príspevky, ktoré sa týkajú konkrétneho využitia a používania

heraldickej tvorby /F. Žižák - K počiatkom levošského erbu, P. Kónya - Altenburgerova zbierka pečatí a možnosti jej využitia v súčasnej slovenskej obecnej heraldike, J. Petrovič - Tri časové horizonty vývoja obecných pečatidiel Šariša, J. Lukačka - Erby najstarších šľachtických rodov Nitrianskej stolice, F. Federmayer - Erby bratislavských patricijov a mešťanov v 16. a 17. storočí, M. Mindáš - Heraldické náhrobníky zo Skalice, T. Nešporová - Heraldické motívy na kachliciach v zbierkach Trenčianskeho múzea, J. Oršulová - Heraldická výzdoba okien v kaštieli Betliar, R. Zemene - Benediktíni na Slovensku a ich symbolika, B. Radvanovič - pečate na archívnych dokumentoch pravoslávnej cirkevnej obce v Komárne, P. Maňovčík - Vývoj maličnej symboliky, P. Sedláček - Vývoj heraldickej symboliky českého štátu, J. Novák - Trenčín - mesto heraldiky/.

Hleba, E.: Prešov a jeho osobnosti. Prešov 1997, 184 s.

Biografické diela sa v súčasnosti stali samozrejmosťou pre skoro každý vedný odbor, ale aj mesto. V súčasnosti už krajské mestá Prešov malo veľmi bohatú históriu a aj množstvo osobností, ktoré spájali s ním

svoje životné osudy. Stručný úvod autora knihy uvádza čitateľa do histórie mesta, ale hlavne do jeho kultúrneho diania, na ktoré bol Prešov mimoriadne bohatý.

Servis pre Vás ...

G - EMBA Divízia obchod

Oznamujeme zmenu organizácie predaja v s.r.o. **EMBA Trade**. Obchodné aktivity predaja a obalov pre archiváciu ekonomickej a spisovej agendy preberá jej

Obchodná divízia G - EMBA

Adresa:

940 66 Nové Zámky, Považská 22

Tel.: 095 259 541

Objednávky faxom posielajte na telefón: 0810 / 511 538

Adresa:

G - EMBA

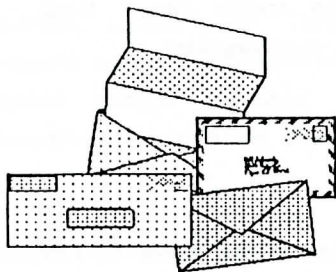
943 01 Štúrovo, Jesenského 80

Nové telefóny: 0810/511 538

fax: 0810/511 538

Gustáv Gembický

riaditeľ



Z našej pošty

INSAR č. 4 zima 1997/1998

V októbri minulého roka prostredníctvom Spoločnosti slovenských archivárov dostalo 20 archivov na Slovensku 3. číslo archívneho časopisu

vydávaného Európskou úniou, pod názvom INSAR. Časopis vychádza v dvoch jazykových mutáciách, vo francúzštine a nemčine. Vzhľadom na skutočnosť, že v

rámci archívnych dní mali možnosť prezrieť tento časopis viacerí naši členovia nepovažovali sme za dôležité uverejniť z neho anotáciu. S obsahom 1.čísła sme oboznámili čitateľov Fóra už v roku 1996. V týchto dňoch sme dostali už 4. číslo časopisu , obsah ktorého by sme Vám chceli priblížiť.

Autorom úvodníka pod názvom Posolstvo nového generálneho tajomníka je Carlo Trojan hovorí v ňom o európskej integrácii, ktorej príkladom je samotný časopis Insar, a rozvíjajúca sa spolupráca v oblasti archívnictva medzi krajinami EU a ich susedmi.

Prvá strana prináša aj informáciu o 14. medzinárodnom kongrese archívov, ktorý sa bude konať 22.-28. septembra 2000 v španielskej Seville. Ústrednou témou bude Archívy v spoločnosti informácie nového tisícročia. Plánujú sa tri plenárne zasadnutia, na ktorých sa bude rokovať v tematických okruhoch týkajúcich sa elektronickej pošty, vývoja archívnej vedy, pravidiel bádania, vývoja a perspektívy normotvorby ako aj úloh archívov vo využívaní voľného času. Už pred svetovým kongresom sa uskutočnia v Španielsku viaceré odborné podujatia pre zahraničných i španielskych archívárov.

Na prvej strane časopisu INSAR nájde čitateľ ešte článok o archíve /archívnom fonde/ Waltera Hallsteina, tento

prináša nové údaje na základe spracovania jeho fondu k obdobiu vzniku Európskej spoločnosti /podrobnejšie údaje nájdete na internete E-mail: barch @ barch.kb.eunet.de/.

Problematike ochrany elektronických dokumentov je venovaný hlavný článok na strane č.2 / pokračuje na strane č.4/. Autorom je Ian McFarlane z Public Record Office v Kew. Autor vychádza zo skúseností získaných zhromaždením dokumentov na elektronických nosičoch archívom v Kew. Ďalší krátky článok pod názvom Stretnutie európskych odborníkov z elektronických archívov približuje odborné podujatie, ktoré sa uskutočnilo v holandskom La Haye 18. júna 1997. Odborníci na ňom prijali niekoľko doporučení v záujme zachovania celistvosti elektronických archívov, ktoré sú súčasťou kultúrneho dedičstva. Apelujú na členské štáty EU, aby pokračovali v programe DLM.

Na s.2 je aj krátky článok od Jari Lybecka pod názvom Princípy prístupu k verejným archívom, ochrana nosičov a starostlivosť o archívy v EU. Hovorí o odbornom podujatí ktoré organizoval Národný archív Fínska, 30. septembra 1997 v Helsinkách, za účasti 77 odborníkov z Fínska a zo zahraničia. V jeho úvode generálny riaditeľ národného archívu Kari Tarkianena hovoril o

metódach archivovania vo Fínsku v kontexte Európskej únie. Príspevky ďalších odborníkov sa týkali elektronických dokumentov a ich ochrany, pravidiel prístupu k verejným archívom v EU a úloh rôznych servisov národného archívu.

Tretia a časť štvrtej strany INSARu je venovaná európskej spolupráci v oblasti elektronických archívov. Je uverejnená správa Hansa Hofmanna o pokračovaní projektu DLM, o ktorom už sme sa mohli dočítať aj v predchádzajúcich číslach časopisu /E-mail:archis@sg.cec.be/ O modernizácii provinciálneho archívu v Mikkeli / Fínsko/ píše Jorma Vappula na s.4 a 5. V rámci rekonštrukcie, ktorá prebiehala od mája 1996 do októbra 1997 boli priestory tohto archívu prispôbené dnešným požiadavkám. Okrem modernej klimatizácie aj bezpečnostný systém budovy vyhovuje dnešným normám. Archív mal pôvodne 9000 bm kapacity, dnes 11000 bm a okrem toho aj 2000 bm pre mikrofilmy. Kapacita archívu postačí na desať rokov. Ďalším archívnym plánom vo Fínsku je postavenie nového provinciálneho archívu v Jyväskylä. Aj Národný archív Fínska v Helsinkách hľadá nové riešenie pre rozšírenie kapacity, no v centre Helsink neprichádza do úvahy nová budova. Dočasným riešením bude prevzatie dnešnej budovy vojenského archívu /umiestneného oproti národnému

archívu/, ktorá sa má presťahovať do nových priestorov v roku 1988. Národný archív získa 5000m², ďalším z možných riešení problému nedostatočnej kapacity by malo byť presťahovanie časti archívu do provincionálnych archívov. V článku Starostlivosť o moderné dokumenty Jari Lybeck hovorí o prácach na projekte DLM vo Fínsku.

Na strane č. 5 je príspevok Michela Ducheina, známeho odborníka archívnych stavieb pod názvom Archívne novinky, nové budovy. Zamýšľa sa nad prfčinami veľkého rozmachu v tejto oblasti od roku 1977 a konštatuje, že nastala významná zmena v chápaní archívov spoločnosťou. Za srdce všetkých archívnych budov považuje sklady, ktorého oddelenie od ostatnej časti archívnych budov je dnes samozrejmosťou. Toto delenie sa uskutočňuje oddelenými stavebnými časťami, napr. Koblenz, Edimburg, alebo hrubými múrmi odolnými voči ohňu / La Haye - Holandsko, Viedeň/. Všetky sklady nových budov sú klimatizované, so zabezpečením 18°C a 55% relatívnej vlhkosti. Vzduch sa filtruje a cieľom mnohých staviteľov bolo aj izolovať sklady od vonkajších tepelných hodnôt vytvorením vzduchovej vrstvy v múroch. Kým archívne budovy vo Washingtone, Koblenzi ale aj vo Viedni uprednostňujú umelé osvetlenie, francúzske budovy sú

vybavené možnosťou prirodzeného osvetlenia. V posledných rokoch sa zvýšili požiadavky na vybavenie verejnosti dostupných priestorov a tak v nových archívnych budovách nechýbajú kongresové sály, výstavné priestory, moderné bádateľne. Budovy archívov vyžadujú špeciálnu architektúru, ktorá umožní archívom splniť ich klasickú úlohu zachovať pamäť ľudstva pre budúce generácie.

Na strane č. 6-7 je obsiahly článok o rozšírení Európskej únie, v ktorom čitateľ nájde aj krátke dejiny a vývojové fázy tejto inštitúcie. Ako aktuálnu informáciu tu podáva redakcia správu o začatí rokovania s Cyptom, Maďarskom, Poľskom, Estónskom, Českom a Slovinskom o vstupe do EU, o ktorom sa rozhodlo 12. a 13. decembra 1997. Na stránkach 7 až 11 prináša časopis informácie Lajosa Körmendyho o štruktúre maďarských archívov, a o zmenách ktoré v nej nastali v posledných rokoch v rámci demokratizácie, Darie Naleczovej o poľských archívoch, Oldřicha Sládeka o archívnictve v Česku. Archívy v Slovinsku s dôrazom na medzinárodnú spoluprácu predstavuje Vladimír Zummer a Národný archív na Cypre Effy Parparinou. O archívnej legislatíve a o vzdelávaní archívárov v Estónsku píše Jaak Rand a Ravivo Ruuselepp z Talinu. Na s. 11 je aj článok o

spolupráci švédskych, poľských a estónskych archívárov. Švédski a estónski archívári spolupracujú od roku 1990, švédsko-poľská spolupráca v oblasti archívnictva sa rozbehla v roku 1995.

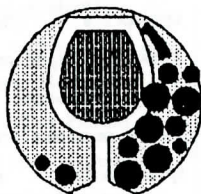
Na str.8 - 9 sa nachádza krátky článok pod názvom Francúzsko a stredná a východná Európa, v ktorom sa dočítame, že okrem medzinárodnej stáže existuje aj iná forma spolupráce s týmito krajinami. Ako konkrétny prípad sa uvádza spolupráca so Štátnym ústredným archívom v Prahe v rámci seminára venovanom problematike spracovania novodobých fondov, organizovanom v spolupráci s ministerstvami zahraničia, Francúzskym ministerstvom kultúry a Riaditeľstvom francúzskych archívov. Christian Nougaret, pracovník oddelenia pre vzdelávanie vo Francúzskom národnom archíve, ďalej píše o medzinárodnej archívnej stáži a uvádza aj možnosti prihlásenia sa na túto stáž. Uzávierka je vždy k 31. októbru, počet stážistov je 40 / okrem presnej adresy je aj kontakt na internete, E-mail: a.masson@culture.fr/.

Posledná 12. strana je venovaná predstaveniu novej účelovej budovy archívu v Klagenfurte, ktorá bola postavená za tri roky a slávnostne bola otvorená 10. októbra 1996. Zaberá 3000 m² plochy a má 32 000 m³. Budova spĺňa všetky kritériá na archívnu budovu a je zároveň aj

architektonickým skvostom, dôstojným
stánkom pamäti Korutánska. Časopis
INSAR podáva množstvo zaujímavých

informácií, mnohé z nich nájdete aj na
Internetu.

V. Nováková



Naši jubilanti

K blížiacemu sa životnému jubileu srdečne gratulujeme a prajeme našej kolegyni veľa
zdravia, šťastia, osobných a pracovných úspechov:

Ľudmila Rážgová

Archív STV





Z pamätníka

Jedenkrát aj takto ...

Po vydaní vlád.nar.č.29/1954 Zb. zriadila sa Slovenská archívna správa. Jej pracovníkov zadelili do vtedajšieho Poverenctva vnútra. Poverenctvo vnútra, hoci by sa to predpokladalo, jedinú ^uzniformovanú civilnú zložku malo Správu požiarnej ochrany a uniformovanú a ozbrojenú Správu civilnej ochrany. Kompetencie Pov. vnútra boli len smerom k národným výborom.

Na čelo Slovenskej archívnej správy ustanovil minister vnútra príslušníka Zboru národnej bezpečnosti, zaradeného pôvodne na odbore vyšetrovania Krajskej správy Ministerstva vnútra JUDr. Jána Kováča. Nepotreboval k tomu súhlas slovenských národných orgánov. Kapitán Kováč bol v stavoch Krajskej správy MV v Bratislave, platený podľa stupňa orgánov MV a z jeho rozpočtu.

Dr. Kováč, ako náčelník Slovenskej archívnej správy, sa na tomto úseku akosi nevedel nájsť. Vlastné mu boli prístupy orgánov bezpečnosti, bez pištole a pút neurobil ani krok. Svoje zaradenie na túto funkciu chápal ako jeho nedocenenie a na

prechodný čas. Hádaj aj preto málokedy bol na pracovisku, neustále sa pohyboval na pôde orgánov vnútra.

Boli tu však úlohy, kde sa jeho účasť na ich riešení priamo vyžadovala. Niekde dochádzalo k ničeniu celých fondov, ale tiež k ich zatajovaniu a znemožňovaniu ich štátnej ochrany. Po roku 1945 napr. boli skonfiškované majetky druhého najväčšieho latifundistu na Slovensku grófa Andrásyho. Do konfiškácie spadali okrem pôdy aj jeho kaštieľ, knižnica, ale aj archív.

Archív bol uložený v kaštieli v Botliari a mal ho v držbe vtedajší správca kaštieľa. Nevydal ho predtým poľnohospodárskym archívom, nechcel ho vydať ani štátnemu archívu. Zatajoval jeho množstvo, rozsah, ale i to, kde je konkrétne tento fond uložený.

Po márných rokovaníach so správcom a jeho zatvrdilosťou hádaj aj maďarskému šovinizmu/ nedosiahol sa žiadny výsledok /boli obavy, že Andrásyovský archív sa nakoniec dostane,

ako predtým mnohé iné, do Magyar Országos Levéltáru/.

Náčelník Slovenskej archívnej správy v lete 1955 teda naplánoval akúsi policajnú akciu na prevzatie archívu. Zostavil kolektív zložený z pracovníkov správy a štátneho archívu, nechal pristaviť nákladné auto a vošli do objektu betliarskeho kaštieľa. Svojou prítomnosťou prekvapil správcu kaštieľa, izoloval ho v jednej miestnosti, údajne mu založil aj putá, zastrašil ho pištoľou a prikázal mu sedieť v kúte na stoličke tvárou k stene a neobzerat' sa. Súčasne ho donútil prezradiť miesto, kde je archív uložený.

Len potom archívne písomnosti naložili na pristavené auto a akcia sa tým skončila. Správca bol uvoľnený z izolácie a mohol sa slobodne pohybovať. Fyzický nátlak nebol použitý, ani neprišlo k jeho zraneniu. Andrassyovský archív bol uložený v štátnom archíve a náčelník odcestoval do Bratislavy.

Medzitým sa rozzvonili telefóny na všetky úradné i neúradné miesta. Bolo jasné, že prevzatie archívneho materiálu spôsobom, ako sa uskutočnilo, bolo protiprávne. Zákonná cesta bola ist' úradnou cestou prostredníctvom Krajského národného výboru resp. Povereníctva kultúry, ktorému zámok patril a správca funkčne podliehal, aby sa urobilo, čo vl.

nariadenie o ochrane archívnych fondov zakotvilo.

Zúčastnení tejto akcie sa ani dobre nevrátili z cesty z východu do Bratislavy a už sa konalo. Náčelník správy bol s okamžitou platnosťou zbavený funkcie a preradený na inú prácu v rámci rezortu vnútra. Dost' ťažko to znášal, stále sa domnieval, že vykonal dobrý počin v záujme archívnictva. Iní a najmä vrchnosť mali na to však iný názor. V podstate to ale Kováčovi veľmi neškodilo. Pretože prekročil svoju právomoc, skončilo to pre neho pohovorom a jeho prevzatím na pôvodné pracovisko.

Správa viac ako štyri mesiace nemala náčelníka. Jej riadenie a koncepčná práca zostala na vedeckom vedúcom Dr. Kušíkovi. Treba tu pripomenúť, že vtedy celá správa pozostávala, vrátane písárky, zo štyroch pracovníkov. Ostatné dve miesta sa dlhšie nepodarilo trvale obsadiť.

Hovorí sa, že každé zlo má v sebe aj základ dobra. Toto „policajné prevzatie“ archívneho fondu sa stalo všeobecne známe širokej verejnosti a už ľahšie nám potom odovzdávali archívny materiál do štátnej správy. Tým samozrejme nechceme čín ako sa stal ospravedlňovať. Nuž stalo sa, čo sa nemalo.

Jozef Chreňo

S hlbokým zármutkom Vám oznamujeme, že dňa 3. februára nás
po ťažkej chorobe opustila naša drahá riaditeľka

Mgr. Helenka Lalková

kolektív pracovníkov Štátneho okresného archívu
v Považskej Bystrici

Za Mgr. Helenou Lalkovou

Dňa 3. februára 1998 nás navždy opustila naša drahá riaditeľka Mgr. Helenka Lalková. V marci 1980 som nastúpila pracovať do Štátneho okresného archívu v Považskej Bystrici, kde bola čerstvou riaditeľkou. Nikdy predtým som nepoznala takého človeka. Jej krédom bolo konať dobro a v druhých ľuďoch vidieť tú lepšiu stránku. Verila, že v každom z nás je viac toho dobrého, len treba dať príležitosť. A ona ju skutočne aj dávala. Ku každému človeku pristupovala s úctou a vážnosťou, takže v jej prítomnosti sa každý cítil veľmi príjemne a dobre. Uvážlivosť, racionalita, ale predovšetkým citlivosť boli pre ňu charakteristické. Bola v podstate veľmi tichá, o sebe toho veľa nehovorila, viac ju zaujímali druhí. Trpezlivo

počúvala, a keď ju požiadali o radu, vždy si dôkladne všetko premyslela, zvažila a potom radila. Radila dobre, to archívny kolektív môže potvrdiť. A aká bola ako naša nadriadená? Niet slov, ktorými by ju bolo možné dokonale priblížiť, ale vďaka jej rozvážnosti, dobrému vzťahu ku všetkým okolo nej sme sa aj my priučili vzájomnej úcte, tolerancii voči sebe a precíznosti v práci. Teraz veru ani nevieme, akým spôsobom si vlastne vybudovala svoju autoritu /a mala ju medzi nami obrovskú/, pretože sme ju nikdy nepočuli zvýšiť hlas a ani si nič podobným spôsobom vynucovať. A jej príkazy? Boli prednesené v takej milej forme, že sme ich veľmi radi plnili. V archíve je veľa ťažkej fyzickej práce pri preberaní archívnych

dokumentov, pri pravidelných presunoch v skladoch, ktorým sa jednoducho nedá vyhnúť. Helenka podľa svojho zvyku pripravila dokonalý plán presunov a sama sa týchto prác zúčastňovala. Vždy budeme spomínať nie na drinu, ale na úžasnú atmosféru, ktorá pri týchto prácach v sklade vládla. Bolo nám vtedy veľmi dobre. Pri tvorbe plánu práce na ďalší rok si každý mohol z pripravených možností vybrať, čo bude robiť, až tam siahala jej snaha, aby práca v archíve bola vykonávaná nielen dobre, ale aj s radosťou. Budovala v nás pocit dôležitosti a vlastnej zodpovednosti. Takéto dobré pracovné vzťahy museli zákonite prerásť hranicu pracovnej doby - spolu sme dovolenkovali,

chodili na turistiku, do kina či divadla, pomáhali sme si navzájom. Nikdy sme sa spolu nenudili, na mnohé veci sme mali rovnaký názor. Vytvorili sme akúsi archívnu rodinu, kde naše trápenie bolo jej trápením, jej bolesť našou bolesťou. Preto mi príde veľmi ťažko, a to hovorím aj za Vierku Majbovú, Žofku Kendralovú, Helenku Hollú, Petra Martinku a Ivetku Bednárovú, sa teraz s ňou lúčiť, ale verím, že jej dobrý duch ostane navždy v našich myšliach a v myšliach všetkých, ktorí ste ju poznali.

Za archívny kolektív

Jarmila Balážová

Vydáva Spoločnosť slovenských archivárov 10 x ročne

Redakčná rada: V. Nováková, L. Vrteľ, J. Hanus, Z. Kollárová, I. Graus,
V. Hrtúnková, V. Morišová

Technická úprava: ŠOKA v Šali, J. Benciová

Náklad: 350 ks

Povolilo : MK SR 1472/96